

STK'lar ve hukuk penceresinden mültecilerin sağlık sorunları ve göçmen kampları

Av. Muktedir İlhan

1961 yılında Çanakkale, Biga'da doğdu. 1981 yılında Karabiga Lisesi'ni bitirdikten sonra 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1994 ve 1999 yılında kurulan Kafkas Çeçen Dayanışma Komitelerinde görev aldı. Kafkas Çeçen Dayanışma ve Kültür Derneği Başkan Yardımcısı'dır. 2007 yılından bu yana İstanbul'da serbest avukatlık yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Mültecilerin hukuki durumlarını düzenleyen 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve buna bağlı 1967 yılında imzalanan Ek Protokole göre, kendi ülkesinde işkence görme yolunda haklı nedene dayanan bir korkusu bulunan ya da silahlı çatışma, şiddet olayları nedeniyle hayatı tehlikede olan, bu yüzden de bir başka ülkeden mülteci statüsü isteyen kişiler sığınmacı olarak kabul edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa ülkelerinden başvuru yapanlarla sınırlı olmak üzere 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli Ek

Protokolü'nü onaylamıştır. 1994 yılında kabul edilen Yönetmelikle de sadece Avrupalı sığınmacıları kapsayan "zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesini" Avrupalı olmayan sığınmacıları da kapsayacak şekilde genişletmiştir.

11 Aralık 1994 tarihinde başlayan ve 110 bin sivilin ölümünden sonra 1996 yılında AGİT'in arabuluculuğunda yapılan barış anlaşması ile sona eren birinci Rus - Çeçen savaşının yaraları sarılmadan, 1999 yılı Ekim ayında Rusya Federasyonu Çeçenistan'a karşı yeni bir işgal hareketine girişmiş ve sayıları yüz binlerle ifade edilen Çeçen sivil evlerini terk ederek mülteci konumuna düşmüştür. Bugün Çeçenistan'a

komşu İnguşetya Cumhuriyeti'nde, Gürcistan Cumhuriyeti'nde, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ve diğer cumhuriyetlerde dağınık olarak 100 bin civarında Çeçen mülteci çok güç şartlarda yaşama mücadelesi vermektedir.

İlk savaşın başladığı 1994 yılından bu yana aradan geçen 12 yılı aşan zaman dilimi içinde 42 bini çocuk olmak üzere 250 bin sivilin hayatını kaybetmiş olması, 27 bini çocuk olmak üzere 185 bin sivilin yaralanması, 7 bin sivilin sakat, 11 bin çocuğun yetim kalmış olması, on binlerce kişinin toplama kamplarında işkence, yargısız infaz ve insanlık dışı muamelelere tabi tutulması, olayın vahametini ortaya koymaktadır.

Mültecilerden ülkemize sığınan yaklaşık 2 bin kişi (bu sayı devamlı olarak artıp azalabilmektedir) 10 yılı aşkın bir süredir ağırlıklı olarak İstanbul'da oluşturulan üç adet kampta, evlerde ve çevre illerde barınmakta, bu insanların tüm ihtiyaçları, belediyeler, hayırsever kişiler ve sivil toplum kuruluşları tarafından karşılanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ve iç hukukumuza göre, Avrupalı olan Çeçen sığınmacılara mülteci statüsü verilmesi gerektiği halde, bu kişilerin "Azerbaycan, Gürcistan gibi Rusya Federasyonu'na sınır ülkeler üzerinden Türkiye'ye geldikleri, Çeçen sığınmacılara öncelikle bu ülkelerin mülteci statüsü vermesi gerektiği, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu ülkelerin yükümlülüklerini üstlenmek zorunda olmadığı" gerekçesiyle bugüne kadar mülteci statüsü verilmediği gibi iltica taleplerine de olumlu yanıt verilmemiştir. Bu gerekçenin hukuki değil siyasal bir tercihe dayandığı ve uluslararası hukuka göre temelinin bulunmadığı açıktır.

Türkiye Cumhuriyeti bugüne kadar Çeçen sığınmacılara mülteci statüsü vermemekle birlikte Cenevre Sözleşmelerinin diğer bir hükmü olan, "Zulüm riski olan yere geri göndermeme ilkesine" riayet etmemiş ve sığınmacıları isteği dışında Rusya Federasyonu'na göndermemiştir. Buna karşılık Rusya Federasyonu'nun baskıları sonucu Türkiye'de kalmasının sakıncalı olduğu ya da oturma izninin bulunmadığı gerekçesiyle birçok sığınmacı aylarca Yabancılar Şubesi misafirhanesinde tutulduktan sonra Rusya Federasyonu dışındaki üçüncü ülkelere sınır dışı edilmekten kurtulamamıştır.

Türkiye'nin coğrafi sınırlaması nedeniyle Ortadoğu ve Asya ülkelerinden gelen sığınmacılara Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü gibi kuruluşlar sahip çıkıp kendi ülkesine ya da üçüncü ülkelere gidişine destek olduğu halde Avrupalı sayılan ve coğrafi sınırlama kapsamına girmeyen Çeçen sığınmacılara yardım görevinin Türk Hükümetine ait bir yükümlülük olduğu gerekçesi ile bu destek de verilmemektedir. Türkiye'ye turist olarak gelip vize süresini geçirmiş kişi konumuna düşen Çeçen sığınmacılara Kafkas Çeçen Dayanışma Derneği'nin girişimleriyle İçişleri Bakanlığı tarafından geçici ikamet izinleri verilmektedir. Bu sayede sığınmacıların önemli bir kısmı kaçak yabancı konumundan kurtulmakla birlikte, çalışma izni olmayan bu kişilerin barınma, iaşe, eğitim, sağlık gibi temel sorunlarını kendilerinin çözmesi mümkün olamamaktadır.

Sığınmacıların çözüm bekleyen en önemli sorunlarından bir tanesi sağlık sorunudur. Türk İç Hukukunda sığınmacı ve mültecilerin durumunu düzenleyen "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar İle Topluva Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" in 19. Maddesinde Mülteci ve sığınmacıların sağlık muayeneleri düzenlenmektedir. Düzenlemede mülteci ve sığınmacıların periyodik sağlık muayeneleri yapıp bulaşıcı hastalıklara karşı Valiliklerce tedbir alınacağı, ağır hastalığa yakalananların ve tıbbi müdahaleyi gerektirenlerin devlete ait hastanelerde tedavilerinin ücretsiz yapılacağı düzenlenirken, organ nakli, protez, ortez, hemodiyaliz veya uzun süreli tedaviyi gerektiren kronik hastalıkların tedavi ücretlerinin ise bu kişilerin kendileri tarafından karşılanacağı kabul edilmiştir. Fakat Çeçen sığınmacılar için böyle bir hizmet verilmesi söz konusu değildir. Zira onlara mülteci veya sığınmacı statüsü tanınmamıştır. Peki, on yıldır Türkiye'de yaşayan bu insanların sağlık sorunları nasıl çözülmekte, tedavi ihtiyaçları nasıl karşılanmaktadır?

Yukarıda belirtilen yasal düzenlemenin dışında kalan Çeçen sığınmacıların genel sağlık sorunlarının yanında savaşa organ kaybına uğramış, ağır yaralanmış kişilerin tedavileri ciddi bir maliyet ortaya çıkarmaktadır. İlk yıllarda İl Sağlık Müdürlüğü yetkililerinin desteğiyle Türk cumhuriyetleri ve akraba topluluklardan gelen sığınmacıların ikamet işlemleri süresince devlete ait sağlık tesislerinden ücretsiz yararlanmalarına dair bir genelge kapsamında Çeçen sığınmacılar ücretsiz sağlık yardımı alırken daha sonra bu uygulama kaldırılmış ve tamamen korunaksız bir duruma düşmüşlerdir. Bu boşluk büyük oranda sığınmacılara ücretsiz veya maliyetine tedavi imkânı sağlayan özel hastaneler ve sivil toplum kuruluşları tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. 2003 yılı Mayıs ayında Devlet Bakanlığı'nın talebi ile Kızılay'ın sağlık kuruluşlarından ücretsiz hizmet alınmaya başlanmış fakat 2003 yılı sonunda mali imkânların elvermediği gerekçesi ile bu uygulamaya da Kızılay tarafından son verilmiştir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu'nun 1. Maddesine göre, **"Bu Kanunun amacı; fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edil-**

mesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir." Görüldüğü üzere kanun her ne surette Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım edilmesini emretmektedir. Yine aynı kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının kuruluşu düzenlenmiştir. Mülki amirlerin başkanı olduğu bu vakıflara aktarılan kaynaklardan, sağlık güvencesi olmayan resmi veya gayri resmi olarak Türkiye'de bulunan sığınmacıların da yararlanma hakkı vardır.

Özel Hastaneler Yönetmeliği'nin "Fakir ve muhtaç hastaların tedavisi" başlıklı 56. Maddesinde; **"Özel hastanelerde, en az bir yatak olmak kaydıyla, yatakların yüzde 3'ü fakir ve muhtaç hastaların tedavisi için ayrılır ve bu sayı ruhsatlarında gösterilir. Ücretsiz tedavi için ayrılan bu yataklarda, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Başkanlığı'nca öngörülen kriterlere uygun fakir ve muhtaç kişilerden, hastanenin bulunduğu yerdeki en büyük mülki amir veya müdürlük tarafından sevk edilen hastalar ile acil olarak müracaat eden ve başka bir kuruma nakli tıbben mümkün olmayan fakir ve muhtaç hastaların tedavileri ücretsiz olarak yapılır."** denilmektedir.

Hükmü, sığınmacı ve mültecilerin tedavileri için kullanılacak bir imkân olduğu halde, ilçe bazında faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına tahsis edilen kaynakların sınırlı olması, bürokratik işlemler, dil bilmeme, ikamet izninin olmaması gibi nedenlerle bu yasal düzenlemeden de pek fazla yararlanılamamaktadır.

Zaman zaman sivil toplum kuruluşları ve gönüllü doktorlar tarafından özellikle kamplarda yapılan sağlık taramalarında teşhis konulan hastalıkların birçoğu tedavi kapsamına alınmadığından emekler de büyük oranda boşa gitmektedir.

Sonuç olarak; Asya - Avrupa arasında en önemli geçiş yolu olan ve çevresinde savaşlar, çatışmalar eksik olmayan Türkiye'ye yönelik sığınmacı ve mülteci akınının artarak devam edeceği açıktır. Bu gerçek göz önüne alınarak öncelikle günün ihtiyaçlarına cevap veremeyen mevzuat yenilenmeli, daha sonra da devletin ve sivil toplum kuruluşlarının sahip olduğu imkânlar planlı ve koordineli bir şekilde sığınmacı ve mültecilerin hizmetine sunulmalıdır. Sağlıksız insanların ister yerli isterse de yabancı olsun toplumun tümü için tehlike oluşturduğu unutulmamalıdır.

Dr. Hasan Okaev: Türkiye'deki sığınmacıların sağlık hizmeti alabilecekleri bir adres yok

SD

Türkiye'de yaşayan mülteci, kaçak ve sığınmacının sayıları on binleri buluyor. Bu insanların kendileri gibi sağlık sorunları da pek gündeme gelmiyor. İstanbul'da yaşamını sürdüren Çeçen sığınmacılar üç ayrı kampta yoğunlaşmış bulunuyor. Fenerbahçe, Ümraniye ve Beykoz'daki kamplar yüzlerce kişiye ev sahipliği yapıyor. Bu kamplarda yaşayan Çeçenler gıda ve eğitimle birlikte sağlık hizmetinden de yoksun durumdadır. SD, Çeçenlerin durumunu onlardan birine, onlara sağlık hizmeti ulaştırmaya çalış-

şan Dr. Hasan Okaev'e sordu.

Dr. Hasan Okaev kimdir? Ne zaman beri mültecilerin sağlık sorunları ile ilgilenmektedir? Çalışmalarını hangi çatı altında yürütmektedir?

1973 yılında Çeçenistan'da doğdum. 1997 yılında tıp fakültesini bitirdim. 2000 yılından beri Türkiye'de yaşıyorum. Evliyim, 2 çocuk sahibiyim. Kafkas-Çeçen Dayanışma Komitesi'nin kurduğu sağlık komitesinin içerisinde yer aldım.

Çeçen sığınmacıların Türkiye'de ve öteki ülkelerde sağlık sorunlarına ve

aldıkları sağlık hizmetine dair genel fotoğrafı anlatabilir misiniz?

Sağlık, her ülke için en önemli konuların başında gelir ve bu, insanoğlunun en doğal hakkıdır. Avrupa ülkelerinde yaşayan Çeçenler mülteci statüsünde yaşamaktadırlar. Bu nedenle sağlık güvenceleri bulunmaktadır. Fakat Türkiye'de yaşamakta olan Çeçenler mülteci olarak kabul edilmemiş, sığınmacı statüsündedir. Bu nedenle de çalışma izni ve sağlık güvencesi gibi imkânları bulunmamaktadır. Sağlık hizmetleri konusunda çok sıkıntı yaşamaktadırlar. Sağlık sorunlarının çözümünde yardım kuruluşları, vakıflar,

belediyeler, gönüllü doktorlar ve eczacılar ve hayırsever vatandaşlar yardımcı olmaya çalışmaktadırlar.

Bilhassa ülkemizde yaşayan Çeçenler üzerine çalıştığınızı biliyoruz. Çeçenlerin ülkemize yoğun olarak ne zaman geldiklerini aktarabilir misiniz?

Çeçen sığınmacılar 2000 – 2003 yıllarında yoğun olarak geldiler. 2003'den sonra az da olsa gelişler devam etti.

Çeçen sığınmacılar Türkiye'ye geldikleri ilk yıllarda sağlık hizmetlerinden ne şekilde yararlandılar? T.C. Sağlık Bakanlığı Çeçen sığınmacılara ne gibi destekler verdi, şu anda ne gibi desteklerde bulunuyor?

Türkiye'ye geldikleri ilk dönemde Kafkas - Çeçen Dayanışma Komitesi'nin kurduğu sağlık komitesine bağlı gönüllü doktor ve eczacılarla Çeçen sığınmacılar için sağlık hizmeti vermeye başlandı. Yine aynı dönemde bazı özel hastaneler, belediyeler, İHH İnsani Yardım Vakfı ve diğer bazı yardım kuruluşlarının sağlık yardımları ile sorunlarını çözmeye çalıştılar. Geçmiş yıllarda İstanbul Valiliği'ne bağlı Türk Dünyası ve Akriba Toplulukları Koordinatörlüğü tarafından bir süre sağlık yardımları organize edildi.

Bilgilerinize göre bu güne dek kaç Çeçen sığınmacı, hangi sağlık kuruluşlarında ne gibi sağlık hizmeti aldı?

Bu konuda istatistikî bilgi vermemiz mümkün değil. Çünkü bu yardımlar tek bir merkezden koordine edilmedi. Bu nedenle kaç kişiye, ne tür hizmetler verildiği hakkında net bir bilgiye sahip değiliz. Esmâ Hatun Hastanesi, Sultançiftliği Sultan Hastanesi, Bağcılar İstanbul Tıp Merkezi, Fatih Hastanesi, Üsküdar Mihrimah Sultan Hastanesi, Ümraniye Afiyet Hastanesi gibi sağlık kuruluşları tarafından zaman zaman poliklinik, ameliyat, doğum ve çeşitli sağlık hizmetleri ücretsiz olarak karşılandı.

Bu süreçte ne gibi sorunlar yaşadınız? Sorunlarınızın çözümünde resmi kanalların ilgisi, desteği ne şekilde oldu?

Mültecilerin en büyük sorunu, sağlık güvencesinden mahrum olmalarıdır. Çalışma izinleri de olmadığı için maddi olarak çok zor şartlar altında yaşam mücadelesi vermektedirler. Bu nedenle sağlık hizmetlerini karşılamakta maddi olarak çok zor duruma düşmektedirler. İkinci olarak dil problemlerinden bahsedebiliriz. Özellikle ilk yıllarda dil problemleri yüzünden sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda sorunlar yaşandı. Resmi kanalların ilgi ve deste-

ğinden çok fazla bahsetmemiz mümkün değil. Sorunların çözümünde özellikle yardım kuruluşları ve hayırsever vatandaşların katkıları olmaktadır.

Geçen süreçte kamplarda salgın benzeri güç durumlarla karşılaşıldı mı, anlatabilir misiniz?

Maalesef kamplardaki yaşam şartları çok kötü durumda. Rutubet, ısınma, küçük alanlarda çok fazla sayıda insanın beraber yaşamaya çalışması vb nedenlerle zaman zaman salgın benzeri hastalıklar yaşandı. Hepatit A ve suçiçeği salgını görüldü.

Sığınmacılar arasında ne gibi hastalıklar yoğun olarak görülmektedir?

Yetersiz ve dengesiz beslenme nedeniyle özellikle çocuklarda anemiler ve hastalıklara karşı dirençsizlik yoğun olarak görülebilmektedir. Savaşın neden olduğu travmalar, yaşam şartlarının çok kötü olması, bir nevi başkalarına muhtaç şekilde yaşanılması ve diğer etkenler nedeniyle psikolojik rahatsızlıklar ve verem gibi vakalar da görüldü. Türkiye'ye geldikleri ilk yıllarda el ve bacak organı kayıpları nedeniyle çeşitli sağlık problemleri yaşanmıştır.

Bu hastalıklar arasından bölgesel-irisi türde rahatsızlıklar mevcut mu?

Hayır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname, mülteci, sığınmacı ve kaçaklara buldukları ülkede ne tür bir sağlık hizmeti alacaklarını öngörüyor. Bu hizmetleri Çeçenler biliyor mu?

Bu konuda bilgi sahibi değiller.

Türk devletinin birimleri, sağlık haklarına yönelik olarak Çeçen sığınmacıları yeterince bilgilendiriyor mu? Yani bir sığınmacı ne zaman, ne tür sağlık hizmeti alacağını, vakti geldiğinde kendisine ne tür aşılardan yaptırılacağını biliyor mu?

Bu konuda bilgilendirme olmamaktadır. Zaten Türkiye'deki Çeçenler mülteci olarak kabul edilmemektedirler. Sığınmacı olarak ise ne tür sağlık hakları oldukları hakkında bilgi sahibi değiller. İlk yıllarda aşılama işini biz yapmaya çalıştık. Son dönemde ise bazı aşılardan sağlık ocaklarında yaptırılmaktadır.

Bugün itibarıyla durum ne? Çeçen sığınmacılar ülkemizde sağlık hizmetlerinden ne şekilde yararlanıyorlar?

Sağlık hizmetlerini STK'lar, yardım ku-

“Maalesef kamplardaki yaşam şartları çok kötü durumda. Rutubet, ısınma, küçük alanlarda çok fazla sayıda insanın beraber yaşamaya çalışması vb nedenlerle zaman zaman salgın benzeri hastalıklar yaşandı. Hepatit A ve suçiçeği salgını görüldü.”

ruluşları ve hayırsever insanların desteğiyle almaya çalışıyorlar.

Türkiye'de Çeçen sığınmacılara sağlık yardımında bulunan STK'lar hangileridir? Hangi yollarla, ne tür sağlık hizmetinde bulunuyorlar?

STK olarak İHH, Ecza-Der, Hayat Vakfı, Kafkas dernek ve vakıflarını sayabiliriz. Bunların haricinde dönem dönem çeşitli STK'lardan yardımlar sağlandı.

Ekleme istediğiniz bir şey var mı?

Dünyanın her köşesinde vatanlarından ayrılmak zorunda kalmış bize ve bizim gibi insanlara sağlıklı bir nefes kazandırabilmek adına hizmet verenlere teşekkür ediyorum. Artık savaşlar olmasın.